

**Taito, kieli, luonto – esimodernien taitojen ja kielen esikäsitteellinen yhteys
polkuna luontoon**

(luonnos esitelmään)

29. VIII 2022, klo 12
Helsingin yliopisto päärakennus
sali U4075

1. *Valtataistelu sanojen merkityksestä.* Tahto valtaan haluaa käyttää aseena myös sanoja ja päästä hallitsemaan niiden merkityksiä, varsinkin jos sanat liittyvät poliittisesti, uskonnollisesti tai tieteellisesti kiistanalaisiin aiheisiin. 'Taito', 'kieli' ja 'luonto' eivät ole poikkeuksia tässä suhteessa. Jos on päässyt määräämään, mitä 'luonto' tarkoittaa, on päässyt määräämään hyvin monien muidenkin sanojen sisällöstä, mikä suo valtaa määrätä, mikä on 'todellista', siis oleellisenä pidettyä ja ajatuksellisesti sallittua. Muokaten Nelson Goodmanin ajatustapoja: käsitejärjestelmillä, teorioilla ja semioottisilla systeemeillä yleensä (taide ja taidot mukaan lukien) 'valmistetaan versioita luonnosta', siis paljastetaan ja tuodaan näkösalille luontoa jonkin merkitystä luovan (semioottisen) toiminnan läpi. Kaikki mitä tiedämme luonnosta (tai maailmasta yleensä) paljastuu, avautuu tai ilmaantuu meille käsitejärjestelmissä (semioottisissa systeemeissä). Laatimalla ja korjaamalla versioita näissä järjestelmissä ja systeemeissä luomme ja muokkaamme luontoa eli sitä, miten luonto (tai maailmaa yleensä) ilmaantuu meille. Goodman ilmaisu tälle on 'world making' (Goodman, 1978).

Sanallisia versioita, jotka ovat yhteensopivia keskeisten uskomustemme kanssa, on tapana sanoa 'tosiksi', ja vasta tosia versioita kutsutaan 'maailmoiksi'. Goodmanin mukaan on olemassa lukuisia aktuaalisia maailmoja, jotka ovat keskenään ristiriidassa. Esimerkiksi hän esittää maailman, missä maa kiertää aurinkoa, ja maailman, missä aurinko kiertää maata. Vähintäänkin yhtä kiinnostava esimerkki voisi olla klassisen fysiikan maailma ja kvanttiteorian maailma. Jopa arkkirealistisesti Einstein intoutuu käyttämään goodmanmaisia ilmaisuja kuvatessaan (klassisen) kenttä-käsitteen syntymistä: "A new reality was created" (sivu 151, Einstein & Infeld, 1966) Ehkä tässä sattui Einstein & Infeldille vain pieni sanallinen kömmähdys, mutta Goodman on tosissaan. Käsitteistä (tai yleensä semiosiksesta, semioottisista, merkitystä luovista systeemeistä) vapautettua tietoa ei ole. Jo havainnot, puhumattakaan tieteellisistä observaatioista, ovat semiosiksen läpäisemiä.

Välitöntä (semiosiksesta aika pitkälle vapaata) merkitystä voi nousta vain voimakkaasti esikäsitteellistä (akonseptuaalisesta) kokemuksesta. Tätä kokemuksellista tai fenomenologista ulottuvuutta, mistä semioottisten järjestelmien merkitys nousee strukturoimalla esikäsitteellisestä alkukokemuksesta, ei Goodmanin ajattelussa valitettavasti ole.

2. *Esikäsitteelliset kokemukselliset vastakohtat kaiken merkityksen alkulähteenä.* Vastakohtaisuuden, polariteetin (usein käytetään myös termiä 'kontraarisuus', 'contrariety') kokemus edeltää käsitteellistämistä (tai semiosta, strukturoidun merkityksen kokemusta yleensä) ja siis yhdistää meidät eläinkokemukseen. Tästä seuraa heti, ettei 'vastakohtaisuus' ('polariteetti' tai 'kontraarisuus') voi olla normaali tieteellinen termi, ei edes filosofinen termi sanan akateemisessa normaalimerkityksessä. Nämä termit akonseptuaalisen kokemuksen kuvaajina kuuluvat dialektiseen kieleen. Sinne kuuluvat myös termit 'akonseptuaalinen', 'tiedostamaton' ja 'eläin'. Ne eivät taivu klassisen logiikan sääntöjen valtaan. Siis jos niihin soveltaa vain klassista logiikkaa, päättyy (klassisiin, formaalisiin) ristiriitoihin.

Länsimaalaisen ajattelun alkudialektikko on Herakleitos. Jälkisanoina Herakleitoksen fragmenttien ruotsinnokseen Håkan Rehnberg (1997) sanoo, että Herakleitoksen termiä *harmoniê* ei voi enää kääntää sanalla 'harmonia', koska (ainakin ruotsin ja suomen) nykyilmaisusta (jotka viittaavat lähinnä 'sopusointuun') puuttuu dialektisen polariteetin tuoma jännite. Rehnberg palaakin sanan alkuperäisempään merkitykseen, mikä (tosin löytyy tavallisestakin klassisen kreikan sanakirjasta ja) viittaa puusepän tai veneenveistäjän tekemään *liitokseen*, missä erilleen pyrkiviä voimia vastaan asetaan hillitsevä vastavoima. Näin saadaan liitos, jolla on tavoiteltavia hyviä ominaisuuksia (lujuus, kauneus...). Sama periaate toimii jousi(asei)ssa ja kielisoittimissa (katso varsinkin Herakleitoksen fragmentteja 51 ja 54). Ruotsinnoksen kommenttiosuudessa Hans Ruin (1997, sivu 122) lisää osuvasti: "[---] det ihopfogade utgörs av sådant som går isär, men som i sin stridande förening skapar något annat, något starkare."

Aidon dialektiikan ajatuksellinen juuri on dialeteismi: on olemassa tosia ja mielenkiintoisia ristiriitoja, joita ei tule torjua. Kun sellainen on tunnistettu ja tunnustettu, voi avautua uusi näkymä, missä ristiriidan tekijät näyttäytyvät *yhtenäisenä* elävänä prosessina ja tulevien ristiriitojen lähteenä. Tunnetuin tosi ristiriita on varmaankin Valehtelijan paradoksi eli lause joka sanoo itsestään, ettei se ole totta. Länsimaalaisen ajattelun kuuluisiin dialeteisteihin kuuluu ainakin Cusanus (filosofiselta taustaltaan lähinnä uusplatonisti) ja Hegel, ja hyvin avoin dialeteismin puolustus löytyykin Hegelin Logiikka-teoksesta (erityisesti *Remark 3: The Law of Contradiction*, Hegel, 1831/1969, pp. 439–443). (Hegelin dialeteismista yleensä, katso esimerkiksi, Di Giovanni, 1993; ja Priest, 1989). Vahva dialeteisti joutuu kiistämään klassisen logiikan ehkä keskeisimmän 'totuuden', ristiriidan lain eli ristiriidattomuuden lain, jonka mukaan ristiriidasta seuraa mitä tahansa (*ex contradictione sequitur quodlibet*). Ristiriitaa sietäviä, ei-triviaaleja teorioita tutkii parakonsistentti logiikka (hauska johdatus aiheeseen on Berto, 2007).

Dialektikon mukaan ristiriidasta ei seuraa mitä tahansa, vaan pikemminkin uusi avarampi näköala. 'Deduktiivisen räjähdysksen' trivialiteetit voidaan estää tai rajata jonnekin sivuun. Ihmisen luontosuhteen dialektisessa tarkastelussa on edullista lähteä seuraavasta todesta ristiriidasta (dialeteiasta):

Ihminen on eläin; ihminen ei ole eläin.

Ilman tämän dialektisen lauseen jännitteen ja jännitteestä nousevan uuden merkityksen valoa ja valaisemista, emme voi ymmärtää myöskään, miten ja miksi ihminen alistaa, riistää ja vahingoittaa luontoa. Alistaessaan, riistäessään ja vahingoittaessaan luontoa ihminen alistaa, riistää ja vahingoittaa itseään, nimittäin luontoa eli eläintä ihmisessä itsessään. 'Eläin' tässä tarkoittaa lähinnä ihmisen omaa vaistonvaraista ja vietinomaista arkkityypistä eläinkokemusta. Termiä voi pitää Jungin 'psykoidi' (psychoide) termin muunnelmalla. Arkkityyppi-teoriaansa viimeisessä kehitysvaiheessa Jung (1954) halusi erottaa arkkityypin symbolina, kuvana tai ideana siitä instinktuaalisesta ja käsitteellisesti

vaikeasti tavoitettavasta polaarista energiasta, psykoidista kokemuksesta, joka varsinaisesti käynnistää arkkityypin kokemuksen. Viettien tavoin psykoidi kokemus on Jungin mukaan samanaikaisesti sekä mentaalinen että fyysinen, ja siis psyko-fyysisen erottelun suhteen neutraali. Arkkityyppiset kokemukset ovat kollektiivisia, ja siis objektiivisia Kantin tarkoittamassa mielessä. Ne siis muistuttavat ei-spontaanisuudessaan aistimuksia, eivät ajatuksia, käsitteitä tai lauseita.

Normaalin akateemisen ajatustavan mukaan ihmisen perimä ja asema evoluutiossa sanelee, että ihminen on kädellinen nisäkäs, jolla on kielikyky ja järkeilykyky. Siis ihminen on puhuva ja järkevä eläin, ja lause 'ihminen ei ole eläin' ei oikeastaan ole totta vaan korkeintaan hieman harhaanjohtava, sekava metafora, jolla turhaan yritetään luoda ihmiselle erikoisasemaa eläinten maailmassa. Mutta ihmisen kyky nousta vietillis-vaistollista eläinluonnettaan vastaan, alistaa se, ja jopa unohtaa/ignoroida se, tekee ihmiskokemuksesta erikoisen, muiden eläinten kokemuksesta radikaalisti poikkeavan, mikä oikeuttaa ilmaisen 'ihminen ei ole kokemuksellisesti pelkkä eläin'. Se tarkoittaa, että ihmisen eläinkokemus on saanut *vastaansa* intentionaalisen suunnittelijan ja järkeilijän, joka osaa kuvata tekojaan ja tavoitteitaan luonnollisella kielellä ja alistaa, ei vain kilpailijalajinsa, vaan oikeastaan koko elonkehän.

Meidän tulisi siis ensimmäiseksi ymmärtää, miten ihminen on päätenyt jalostamisen sijasta alistamaan ja nujertamaan eläinkokemustaan. Esikäsitteelliset (akonseptuaaliset) kokemukselliset vastakohtat toimivat kaiken kokemuksen, myös sanallisen kokemuksen, alkulähteenä (Urquell), mistä kokemuksen järjestäminen (käsitteellistäminen, organisoiminen, strukturoiminen, normittaminen) alkaa. Ihminen jakaa muiden nisäkkäiden kanssa loputtoman valikoiman primordiaalista vastakohtakokemusta:

[alistaa-alistua]
 [kipu-nautinto]
 [hyökätä-peräytyä]
 [uros-naaras]
 [ylhällä-alhaalla]
 [lähellä-kaukana]
 [kylmä-lämmin]
 [nälkä-kylläisyys]
 [eloton-elävä]

.
 .
 .

Mutta ihmiskokemuksen esikäsitteellisessä lähteessä elää myös vastakohtaisuuksia, joita muut nisäkkäät eivät aidosti (siis rajatapauksia lukuunottamatta) tavoita, ja jotka liittyvät kielikyvyn ja intentionaalisen ajattelun kehkeytymiseen. Näissä jo-melkein-ihmisellisissä esikäsitteellisissä vastakohtaisuuksissa on jo esisemioottinen sävy, koska ne ovat syntyneet yhteisöelämässä, minne luonnollinen kieli on tekemässä tuloaan. Niillä on myös se tärkeä ominaisuus, että ne eivät ole riippumattomia yllä

esitellyistä primordiaalisista 'eläimellisistä' esikäsitteellisistä vastakohtista, vaan edellyttävät niiden voimassaoloa:

[toimija-toiminnan kohde]
 [miehinen-naisinen]
 [nyt-eilen]
 [nyt-huomenna]
 [tässä-tuolla]
 [yksi-monta]
 [minä-muut]
 [ihminen-eläin]

.
 .

... Ja lopulta:

[kuoleva-kuolematon]
 [pysyvä-muuttuva]
 [toteutunut-mahdollinen]
 [sallittu-kielletty]
 [tosi-epätosi]
 [tosi-valhe]

.
 .
 .

Nämä ja loputon määrä muita samantyyppisiä vastakohtaisuuksia koetaan välittömästi ilman käsitteellistämistä. Ne ovat jatkuvassa muutosliikkeessä, missä ne ryhmittyvät suhteessa toisiinsa, ketjuuntuvat ja jälleen erkanevat toisistaan. Tämä tarkoittaa, että vastakohtan tekijä (moiety, siis esimerkiksi 'toimija' vastakohtassa [toimija-toiminnan kohde]) kokemuksellisesti sekä edellyttää, vaatii ja vetää puoleensa pariaan (siis toiminnan kohdetta) että eroaa siitä ja työntää merkityksellään sitä pois.

Merkityskokemuksen välittömyyteen liittyä, ettei vastakohtan tekijää voi ymmärtää yksin tai sellaisenaan vaan ymmärtäminen edellyttää aina toisen tekijän kokemuksellista läsnäoloa.

Edellytyksenä sille että me voimme *nyt* helposti ja tietoisesti ymmärtää jonkin vastakohtan tekijän irrallisena, siis erillään sen toisesta tekijästä, on että vastakohta on käynyt läpi käsitteellistämisen prosessin, minkä lopputuloksena vastakohtan tekijä voi esiintyä verraten itsenäisesti. Nyt on sitten vaikeampaa palata takaisin käsitettä edeltävään esikäsitteelliseen vastakohtakokemukseen.

Vasta itsenäiseen käsitteeseen voidaan soveltaa klassista eksklusiivista negatiota. Yritys klassisesti negeerata kokemuksellisen esikäsitteellisen vastakohtan tekijä johtaa absurdiuteen. Ja yleisemminkin: kaikki käsitteet, tieteen artikuloituneimmat mukaan lukien, kätkevät esikäsitteellisen kerrostuman, jota ei voida tyhjentävästi käsitteellistää. Tämä kokemukserrostuma mahdollistaa sen että käsitteitä voidaan aina

tulkita usealla eri tavalla, ja tätä kautta sen että käsitteiden merkityksiä voidaan muuttaa lauseiden ja muiden semioottisten ilmaisujen avulla.

3. *Toiminta*. Vaikka kokemus toimijuudesta, siis vastakohtapari [toimija-toiminnan kohde] tai [agentti-patientti] erottaa ihmistä muista nisäkkäistä, vastakohtakokemuksen alkuperä on akonseptuaalinen ja asubjektiivinen eikä siis ole kokonaan käsitteellistettävissä eikä henkilöitävissä. Tämä johtuu ainakin siitä, että toiminnan käynnistää halu tai himo, joka liittyy ihmiskokemuksen vaistoihin ja vietteihin (instinkteihin). Vaistot ja vietit eivät ole vain oleellisesti esikäsitteellisiä vaan myös osittain tiedostamattomia.

Kuitenkaan emme sano, että eläimet toimivat. Eläimet eivät siis tee tekoja sanan 'teko' varsinaisessa mielessä. Teot ohjautuvat intentionaalisella kielenkaltaisella päättelyllä, joka jää joskus tiedostamattomaksi ja etenee jotenkin seuraavasti. Toimija *a* haluaa tai himoitsee tavoitetta *g*, mutta uskoo, ettei voi *g*:tä tavoittaa, ellei ryhdy tekoon *t*. Siis hän ryhtyy *t*:hen. Tämä päättely jää epädialektiseksi, ellei tavoitteen saavuttamista estä tai vaikeuta mikään. Siis dialektisen ajatustottumuksen mukaan *t*:n tehtävä on raivata esteet halun toteuttamisen tieltä. Jean Piaget'n teoriaan, jonka mukaan ajattelun alkuperä löytyy mielikuvituksesta, mielikuvilla suoritetuista teoista (1972, varsinkin sivut 12–17: "[---]thought being, I repeat, a system of interiorized action[---]"), on siis lisättävä, (i) että ajattelua syntyy, kun agentti yrittää mielessään raivata mielihyvätavoitteen edessä olevia esteitä tai estoja, ja (ii) koko päättelyn käynnistää esikäsitteellinen ja osittain tiedostamaton halu/himo.

Teolla on siis lauseen hahmo. Jos tämä tuntuu kaukaa haetulta, syy lienee siinä, että käsitys lauseesta on jäänyt epädialektiseksi.

4. *Lause maailmaa luovana ja maailmaa muuttavana tekona*. Aluksi voi vaikuttaa siltä, että edellä esitelty näkemys toiminnan alkuperältään vaistonvaraisesta ja vietilähtöisestä luonnosta jää kovin etäälle ihmisellisyyttä luonnehtivasta kyvystä intentionaaliseen ajattelu-puhe-kykyyn. Mutta tämä etäisyyden vaikutelma on osa moderniteetin harhaa.

Oleellinen osa ihmisen luontosuhteen vääristymistä on kielikäsityksen yksipuolinen vinoutuminen kielen referentiaalisen ja formaalisen funktion hyväksi. Tämä ei koske vain kielikäsitystä, vaan myös sitä mitä kielellä voidaan saada aikaan. Akateemisen normaalikäsityksen mukaan lauseen perustehtävä on kuvata faktoja, siis toimia referentiaalisesti, ja kertoa miten asiat (kielestä ja sen käsitteistä riippumattomassa) maailmassa ovat. Referentiaalisen normaalikäsityksen mukaan, jos lauseen looginen subjekti on *a* ja predikaatti *P*, niin lauseen *Pa* sanotaan kertovan, että *a*:lla on ominaisuus *P*. Tyypillinen joukko-opillinen teoria opettaa, että on oletettava maailma tai universumi (domain; siis oikeastaan joukko), missä *a* esiintyy yksilönä ja *P* osajoukkona, ja lause *Pa* on tosi, joss *a* kuuluu joukkoon *P*. Jos referentiaalis-formaalinen funktio palvelee teknistyneitä hyötytarkoituksia ja hallitseva akateeminen

ja tieteellinen kielikäsitys on formaalis-referentiaalinen, ei akateemista ja tieteellistä normaalikäsitystä voi pitää luontoajattelun suhteen neutraalina.

Tavanomaisilla referenssi-teorioille ei voi saada aikaan muutosta semanttisessa universumissa, koska maailman yksilöt on valittu ja niiden identiteettikriteerit määrätty jo etukäteen, ja muutoksen (ymmärrettynä lähinnä yksilöiden liikkeiksi) kuvaaminenkin on hankalaa. Universumi koostuu selvärajaisista, itsenäisistä yksilöistä, joista voidaan koota tuppeleita ja joukkoja. Näitä sitten poimitaan kielellä tarkastelun kohteeksi. Kuitenkin tiedetään varsin hyvin, että esimerkiksi monet kvantti-ilmiöt, jotka ovat matemaattisesti oivasti luonnehdittavissa, eivät ole selvärajaisia objekteja (Dalla Chiara, 1987), jotka voitaisiin esittää loogisina yksilöinä, tuppeleina tai joukkoina. Quinen kuuluisa teesi ”no entity without identity” ei yksinkertaisesti pidä paikkansa niistä, ellemme sitten sano, että kvantti-ilmiöt eivät ole edes entiteettejä tai koostu niistä. Kvantti-ilmiö voi esiintyä joskus partikkelina, millä on tarkka positio, mutta tuolloin emme pysty tarkasti laskemaan sen liikemäärää tai ennustamaan heijastuuko se peilipinnasta vai ei. Hiukkasen spin-ominaisuus (ylös-alas) jonkin koordinaattisuunnan suhteen voi olla superpositiossa, mikä ilmaistaan yksinkertaisella lineaarialgebrallisella kaavalla, mutta tuon tilan tulkitseminen kolmiulotteisessa avaruudessa kahden klassisen (booleanalgebrallisen) ominaisuuden avulla ei ole mahdollista. Klassinen fysiikka ja klassinen logiikka ei pysty edes yksinkertaisimman superpositio-tilan koko *potentian* (Heisenbergin mielitermi) kuvaamiseen.

Klassinen semantiikka, esimerkiksi malliteoria, joka palauttaa merkityksen referenssiin, on myös oudon redundantti siinä mielessä, ettei siihen liity mitään luontevaa selitystä sille, miksi tuollainen faktuaalinen lause ylipäättään lausuttaisiin. Sanoa lause vain koska se on referentiaalisesti totta jossakin universumissa, on vaikuttimeltaan tyhjä, melko lähellä sitä, että joku laukoisi ajankulukseen analyyttisiä totuuksia.

Luontoajattelun ja ihmisen luontosuhteen vääristymisen ymmärtämisen kannalta referentiaalinen selitys siitä, miten lause saa merkityksensä, on hedelmätön. Hegeliläinen perinne olisi tarjonnut toisenlaisen näkemyksen, ellei sitä olisi hylätty referentiaalisen tulkinnan varjoon. Hegelin näkemys väitelauseista ja niiden kieliopillisesta subjektista ja predikaatista löytyy hänen teoksestaan *Wissenschaft der Logik* (*Science of Logic*, Volume Two, *Subjective Logic*, Chapter 2, *The Judgement* teoksessa Hegel, 1831/1969, sivut 622–663)

Varjot ovat joskus hedelmällisiä. Lause voidaan ymmärtää alustaksi, missä puhuva agentti luo ja muuttaa käsitteillään maailmaa haluamaansa suuntaan, silloin kun joku tai jokin vastustaa tätä muutosta. Tämä näkemys tuo lauseen heti lähemmäksi tekoa ja taitoa kuin referentiaalinen näkemys. Lause on semanttinen näyttäjä, missä muutetaan lauseessa esiintyvien käsitteiden merkitystä. Lause saa merkityksensä siitä, että lauseessa esiintyvät käsitteet muuttavat toistensa sisältöä, ja lause on sitä informatiivisempi, mitä suurempi on muutos. Käsitteen muutos muuttaa samalla käsitettä vastaavan objektin.

Muutoksen toteuttaminen edellyttää kieliopillisten kategorioiden olemassaoloa, ja semanttisesti tyhjentymätöntä akonseptuaalista sanojen merkityslähdettä. Onneksi useimpien kielten useimmissa lauseissa esiintyy kieliopillinen subjekti ja kieliopillinen predikaatti. Kun ne sopivasti yhdistetään, alkaa kieliopillisen predikaatin paikalle sijoitettu sana-käsite muuntaa kieliopillisen subjektin paikalle sijoitetun sana-käsitteen merkitystä (ja toisin päin). Tässä merkityksen muutosprosessissa lause avaa yhteyden akonseptuaaliseen ja osittain tiedostamattomaan sanojen merkitysavaruuuteen. Termi 'avaruus' ilmaisussa 'sanojen merkitysavaruus' ei ole kaukaa haettu metafora, sillä itse asiassa sanojen akonseptuaalisen merkitysavaruuden mallintamiseen voidaan käyttää Hilbert-avaruuden semanttista versiota, siis jokseenkin samaa vektorigeometriaa kuin kvanttiteoriassa käytetään kvanttitiilan kuvaamiseen (katso esimerkiksi Bruza; Kitto; Nelson, & McEvoy, 2009). Ja kvanttitiilojen tavoin sanojen semanttiset merkitystilat voivat olla superpositionaalisia tai lomittuneita.

Myös kieliopillinen subjekti ja predikaatti kategorioina muodostavat kontraarisen parin, missä parin tekijät sekä vetävät toisiaan puoleensa että hylkivät toisiaan vastakohtaisuudellaan. Lauseen alkuperää on etsittävä esikäsitteellisen agentin ja patientin, eli tekijän ja tekemisen kohteen suhteesta, jota agentti jäljittelee mielikuvituksessaan. Tämä jäljitteleminen edellyttää minuuden eli itsetietoisuuden emergoitumista. Ajatuskokeen kaltaisena mallina voidaan ehdottaa, että siirtyminen tekijän ja teon kohteen akonseptuaalisesta vastakohtakokemuksesta lauseen vastakohtakokemukseen etenee jotakuinkin seuraavasti. Minä haluan saavuttaa päämäärän (halun tyydytyksen) g , mutta päämäärän edessä on este tai esto e ; uskon että voittaakseni e :n minun on ryhdyttävä tekoon t . Uskon ja pelkään myös, että voin onnistua t :ssä vain jos voitan e :n ensin mielikuvitukseni mielikuvissa. Tavoittelen, muokkaan ja tuen mielikuvaratkaisua muodostamalla mielessäni alkulauseen *minä teen t :n*. Myöhemmin opin yleistämään: *se-ja-se tekee t :n* ja lopulta *se-ja-se tekee sen-ja-sen*. Lopulta (ehkä) teen t :n.

Mutta ainakin kyky lauseen generoimiseen on näin syntynyt. Kyky lauseen tuottamiseen edellyttää minuuden emergoitumista, siis itsetietoisuutta: mielikuvissa suoritettu mahdollisen tulevan teon vastine toteutuu *minun* mielikuvituksessani: kuviteltu t ja tehty t vastaavat toisiaan jossakin yleisemmässä semioottisessa järjestelmässä, missä itsetietoisuus toteutuu, ja joka siis on minun. Itsetietoisuus tarkoittaa siis lopultakin vain lause-ajatuksen synnyttämisen kykyä, mutta tätä kykyä ei ole sillä, joka ei tiedä olevansa yksi ja sama synnyttäjä-minä, jolla on mielikuva siitä, mitä aikoo tehdä. Itsetietoisuus ei ole mahdollista ilman lause-ajatuksen tuottamisen kykyä; eikä lause-ajatuksen tuottamisen kyky ilman itsetietoisuutta.

5. *Esimodernit taidot*. Lauseilla luodaan ja muutetaan maailmaa vastaamaan halujamme luomalla ja muuttamalla käsitteitä. Koska lauseilla on teon hahmo, ja teoilla lauseen hahmo, ei ole enää yllättävää, että myös esimodernit taidot muistuttavat hahmoltaan kielellisiä diskursseja. Työvälineillä muokataan luonnosta keksittyä ja kerättyä raaka-ainetta niin kuin puhuja nostaa sanoja ja muita ilmaisuja

esikäsitteellisen sanallisen kokemuksen lähteestä ja muokkaa niitä lauseilla kohti kasvavaa käsitteellistä järjestystä.

Realisti haluaa ehkä sanoa, että maailmaan muutetaan vain ja ainoastaan teoilla – ei käsitteitä tai merkityksiä muuntamalla. Mutta realistin erottelu käsitteiden muuttamiseen ja ns. konkreettisilla teoilla aikaansaatuun muutokseen on näennäinen. Käsien ja ruumiin työtä vaativat esimodernit taitoperinteet ovat kielenkaltaisia semioottisia merkityksen luomisen järjestelmiä. Samankaltaisuutta voi olla vaikea huomata ja arvostaa, mikäli kielikäsitteet ei ole riittävän dialektinen. Kun puhuja aikoo sanoa jotakin, hän haastaa tai kyseenalaistaa puhediskurssin muiden jäsenten uskomuksia ja asenteita. Kun hän tuottaa lauseen, sen kieliopillinen predikaatti alkaa muuntaa subjektin merkitystä (ja toisin päin), ja samalla kuuntelijain mielessä sanojen ja käsitteiden merkitykset muuttuvat. Yksin puheella voi tietenkin olla vaikea muuttaa jo syntyneitä havaintoja; siihen tarvitaan yleensä toisten havaintojen tukea. Vaikka lauseiden ja ajatusten tuottaminen on spontaanimpaa kuin havaintojen tuottaminen, havainnot ovat kuitenkin merkityskonstruktioita, joiden tulkinta kuuluu ihmisen semiosikseen. Ja puheella aikaan saaduilla käsitteiden muutoksilla voidaan varmasti vaikuttaa tuleviin havaintoihin.

Tyypillisissä käsien esimoderneissa taidoissa toimija/agentti vastaavasti muokkaa työvälineellä luonnosta kerättyä raaka-ainetta oppimansa suunnitelman mukaan. Suunnitelma koostuu osataidoista, jotka muistuttavat tekstin tuottamisen taitoja, ja työvälineet puolestaan kieliopillisia kategorioita: yhteen kategoriaaliseen paikkaan (slot) sijoitettu sopivasti valittu sana alkaa muuttaa toiseen kategoriaaliseen paikkaan sijoitetun sanan merkitystä. Vastaavasti myös käsityötaidot ovat päämäärätietoisia tekoja semioottisen järjestelmän sisällä. Mutta niillä aikaan saadut muutokset luonnossa edellyttävät ainakin taidon opettelun aikana sellaista luonnollista kieltä, joka on (ainakin osittain) välittömästi ja esikäsitteellisen erottamattomasti sulautunut luonnonympäristöön. Taitojen oppiminen vaatii mestarin matkimista ja siihen sopivaa kieltä, mutta myös kieli tarvitsee taitoja pysyäksensä hengissä.

Eläimillä ei ole taitoja, koska ne eivät varsinaisesti tee tekoja. Tavallisilla esimoderneilla käsien ja ruumiin taidoilla valmistetaan artefakteja kulttuurisen perinteen sisälle, sen sääntöjä noudattaen, perinnekulttuurin luonnollista kieltä käyttäen. Tässä esimodernissa taitojen elävöittämissä kielessä luonto avautuu kulttuurin sisään: luonto ihmisessä (eläin ihmisessä, ihmisen kokemus itsestään eläimenä) ja luonto ihmisyhteisön ympäristönä sulautuvat toisiinsa. Luonto ilmaantuu, tulee näkyviin yhteisön kielessä, koska luonto ihmisessä ja ihmisen ympärillä ovat jonkinlaisessa tasapainotilassa. Taidot ja niiden kieli toimii välittäjänä tässä tasapainotilassa, jolloin kieli sopeutuu tai sulautuu ainutkertaisella tavalla erottamattomasti luontoon. Tällöin ei luontoa koeta 'ulkoisena' irrallisena mahtina vaan taitojen elävöittämän kielen valaisemana ja läpäisemänä. Ja toisinpäin: luonto missä eletään elävöittää taitojen kielen.

Taitojen elävöittämissä ja jäsentämissä kielessä tulee näkyviin eläin (esimerkiksi eläinten rooli ja asema yhteisössä) ja eläin ihmisessä (ihmisen luonto). Eläin ihmisessä

ei ole taitava tekijä, mielikuvien muokkaaja tai tulevaisuuden suunnittelija. Se ei puhu eikä järkeile. Silti eläin ihmisessä on *perustava*, myös kaiken merkityksen alkulähde, jota ei tulisi sivuttaa, vähätellä tai unohtaa. Sen voimaa voidaan mitätöidä ja aliarvioida myös tekemällä siitä älykäs, tiedostava tai muuten liiaksi semioottisen ihmisen kaltainen. Tämä ei auta meitä ymmärtämään vaistomaisen ja vietillisen eläinkokemuksen asemaa ihmisen semiosiksessa. Vain tuon oikean roolin tavoittaminen voi estää semiosiksen jäykistymisen yksipuolisen tekniseksi, hyötyrationaaliseksi, hyvinvointia lisääväksi ja viihteelliseksi.

6. *Taidot ja taitoihin liittyvä luonnollinen kieli polkuna integroituneeseen luontokokemukseen.* Esimodernissa luontokokemuksessa, joka ei ole yksipuolisesti teknistynyt, hyötyrationaalinen tai viihteellistynyt ihmisen dialektinen kokemuksellinen olemus eläimenä ja semioottisena ei-eläimenä voivat siedettävästi integroitua (vertaa Jungin ideaa tietoisesta ja tiedostamattoman integraatiosta). Tällöin ihminen on valmis kohtamaan myös luonnonympäristön, missä yhteisö elää. Näin kieli voi säilyttää elävän yhteyden esikäsitteelliseen merkityslähteeseensä. Tämän yhteyden ylläpitämisessä on esimoderneilla taidoilla keskeinen rooli.

Perinneyhteisöissä tammiveneen veistäjä on tutustunut tammen ominaisuuksiin jo varhaisella iällä yhteisönsä elämänmuodossa, ja hänen kielensä on virittynyt näiden ominaisuuksien esittelemiseen viimeistään silloin kun veistotaito on siirtynyt hänelle. Tässä tammen ominaisuuksien esittelemisessä sanojen merkitykset ovat osittain aina esikäsitteellisiä, siis yhteydessä sanojen akonseptuaaliseen merkityslähteeseen, missä ne kytkeytyvät merellisen yhteisön merikieleen ja metsäkieleen. Säilyäkseen elossa yhteys tarvitsee käsien ja ruumiin työtä, mitä ilman ihmisen semioottisen kokemuksen ja eläinkokemuksen suhde tuskin integroituu. Sanojen esikäsitteelliset merkitykset ovat näet erottamattomasti kietoutuneet kehollisiin, välittömästi aistimellisiin, ja lopulta vaistovaraisiin ja vietillisiin kokemuksiin, jotka ovat osittain tiedostamattomia ja vain osittain käsitteellistettävissä. Vasta integroituneen kokemuksen valaisemana voi ihminen kohdata luonnonympäristön sitä alistamatta.

Toisin kuin esimodernit taidot, modernin luonnontieteen tukema tekniikka rakentaa suojamuurin ihmisen ja luonnon väliin, mikä tehokkaasti erottaa ihmiskokemuksen luonnonympäristöstä. Näin modernin tekniikan hallitsemassa kulttuurissa kielen yhteys esikäsitteelliseen merkityslähteeseen väistämättä kuihtuu. Esimerkiksi veneen rakentaminen modernissa teknistyneessä ympäristössä ei enää edellytä elävää yhteyttä kielen esikäsitteelliseen ulottuvuuteen. Lopulta muovin, elektroniikan ja viihteen aikakaudella yhteys häviää. Kun käsityön perinne katkeaa ja perinnettä ylläpitänyt yhteisö katoaa, yhteys kielen esikäsitteelliseen kerrostumaan on menetetty.

Lähteitä

Berto, Francesco (2007). *How to Sell a Contradiction. The Logic and Metaphysics of Inconsistency*. College Publications: Lontoo

Bruza, Peter; Kitto, Kirsty; Nelson, Douglas & McEvoy, Cathy, 2009
 “Is there something quantum-like about the human mental lexicon” *Journal of Mathematical Psychology*, 2009 October; (53) 5; pp. 363–377.
<https://doi:10.1016/j.jmp.2009.04.004>

Einstein, Albert & Infeld, Leopold, 1966
The Evolution of Physics from early Concepts to Relativity and Quanta. Simon and Schuster: New York. Ensimmäisen painos 1938.

Dalla Chiara, Maria Luisa, 1987
 “An approach into intensional semantics” *Synthese*, 1987-12-01, Vol.73 (3), pp. 479-496.

Di Giovanni, George, 1993
 “Reflection and contradiction: a commentary on some passages of Hegel's *Science of Logic*.” Pp. 356–382 in *G.W.F. Hegel – Critical Assessments*, edited by Robert Stern. Volume III, *Hegel's Phenomenology of Spirit and Logic*. Routledge.

Goodman, Nelson, 1978
Ways of Worldmaking. Hackett: Indiana.

Hegel, G.W. Fr, 1831/1969
Science of Logic. Translated by A.V. Miller. Atlantic Highland, NJ: Humanities.

Jung, C. G. 1954
 “On the nature of the psyche” in *The Structure and Dynamics of the Psyche. The Collected Works of C. G. Jung*, Volume 8 (CW 8) 159–234. Routledge and Kegan Paul. Lontoo. Käännös englantiin: R. F. C. Hull esseestä ‘Theoretische Überlegungen zum Wesen des Psychischen’ joka ilmestyi teoksessa *Von den Wurzeln des Bewusstseins*, 1954.

Priest, Graham, 1989
 “Dialectic and dialetheic” *Science & Society*, Vol. 5, No. 4, Winter 1989, pp. 388-415.

Rehnberg, Håkan, 1997
 ”Epilog” teoksessa *Herakleitos – Fragment*, käännös Håkan Rehnberg ja Hans Ruin, sivut 273–275. Kykeon: Lund.

Ruin, Hans, 1997
 Kommentit teoksessa *Herakleitos – Fragment*. Kykeon: Lund.